

TÓTH ANDRÁS

Minimálbér 2000: ugrás a jövőbe vagy ugrás a gödörbe?

Egyelőre nyitott kérdés, hogy mi lesz a hatása a 2000. január 1-jétől érvényes minimálbér-emelésnek. A nyugati tapasztalatok szerint a radikális változtatások általában újabb, súlyos gondokkal járnak. A magyar társadalom adaptációs képessége ugyanakkor olyan tényező, amely már eddig is gyakran tette egyedivé, összehasonlíthatatlanná az itt zajló folyamatokat. Újabb kérdés, hogy végül milyen helyzet jön létre a sajátos utak és a közös utak kikerülhetetlen kereszteződéseiben.

Amikor a pénzügyminiszter először felvetette a minimálbér felemelését 40 000 forintra, akkor még a hír első hallatára a kormánypártok és a kormány soraiban is némi zavaradottság mutatkozott, hát még a hírről a sajtóból értesülő szakszervezetek és munkáltatói szervezetek köreiben. Persze hogy nagy volt a zavar, hiszen az Orbán-kormány korábbi politikája alapján mindenre gondolhattak, csak arra nem, hogy 57 százalékos emelésre vonatkozó javaslatot húz elő a cilinderéből.

Az Orbán-kormány először az 1999. évi minimálbér-tárgyalások során találkozott az éves minimálbér-emelés problémájával. Akkor még a kormány és a munkáltatói oldal közösen hiúsították meg a szakszervezetek által követelt magasabb minimálbér szint meghúzását, mert ez azt a foglalkoztatott réteget érinti, amely a legképzetlenebb és amelynek a legkevesebb gyakorlata van, s a túl magas emelés a foglalkoztatottság csökkenéséhez vezethet. Az 1999. évi minimálbérre tett havi 22 500 forintos javaslatot csak azzal a feltétellel fogadták el a szakszervezetek, hogy a munkáltatói szervezetek és a kormány vállalták: 1999. év májusában készek újra tárgyalni a minimálbér év közbeni emelésének lehetőségéről.

A miniszterelnök a Kossuth Rádió Vasárnapi Újság című adásának 1999. február 28-i adásában adott interjújában azzal indokolta a kormány akkori politikáját – amely a szakszervezetekkel szemben a munkáltatói oldalt támogatta az alacsonyabb minimálbér-emelésben –, hogy ugyan van egy munkáltatói kör, „ahol valójában az adóterhek el-

kerülése érdekében szabják meg alacsonyan a béreket, és aztán más formában persze kifizetnek ennél magasabb béreket. De vannak olyan ágazatok, amelyekkel szemben nem fogalmaznék így, mert az igazságtalan lenne velük szemben. Például a textiliparban az a helyzet, hogy a világ gazdaságában kevésbé jövedelmező ágazat. Elsősorban azért, mert óriási a kínálat alacsonyan képzett, de nagyon olcsó munkaerőből. Különösen az ázsiai országok jelentenek komoly versenyt Magyarország számára. És a Magyarországon működő gyárak tulajdonosainak bizony az napi kérdés, hogy most akkor tovább működtessék-e Magyarországon ezeket a gyárakat, vagy inkább zárják be, szereljék le őket és vigyék el. Tehát én úgy gondolom, hogy itt óvatosan kell eljárni. Föl lehetett volna emelni a minimálbért egyébként 19 500-ról 36 000 forintra is. Csak attól tartok, hogy ha ez bekövetkezett volna – erről szótak az elem került tanulmányok is –, abban az esetben több tízezer ember azonnal elvesztette volna a munkahelyét, mert ezek a gyárak összepakoltak volna, és Magyarországon befejezték volna a működésüket. Ha az ember túlságosan lelkes, nem kellően megfontolt, abban az esetben nagy szíóvel azt a döntést hozza, ami igazából kikívánkozik belőle, és egy hónap múlva észreveszi, hogy nagy bajt okozott ezzel a remek döntésével. Hát mert egy kormányfői munka, egy kormánydöntés maga, egy gazdasági miniszter, pénzügyminiszter által hozott döntés az nagyon higgadt mérlegelést igényel. Függetlenül attól, hogy itt tudjuk, hogy emberek ezreinek, tízezreinek sorsáról van szó, ezt tudni kell, érezni kell, kalkulálnunk kell a döntéseinkben, de éppen ezért nagyon alaposan kell megfontolnunk minden egyes döntést.”¹

1999 májusában a szakszervezetek a minimálbér 25 500 forintra emelését követelték. Indoklásuk szerint az adótörvény változása miatt a január 1-jén bevezetett háromezer forintos emelés nettó értéke csak 629 forint, s 9 százalékos inflációval kalkulálva ez 4,9 százalékos reálkereset-csökkenést eredményezett a legkisebb jövedelműeknél. Számításaik szerint a 25 500 forintra emelése a minimálbérnek 1,5 százalékos reálkereset-növekedést jelentett volna a legalacsonyabb keresetűek számára, és ez az emelés szükséges lenne a minimálbér és az átlagbér közötti, nagyon nagy különbség csökkentése érdekében. Velük szemben a kormány és a munkaadói oldal együttesen kitartott a minimálbér 22 500 forintos szinten tartása mellett. A kormány érvei szerint a minimálbér emelése béremelési hullámot indítana el, ami növelné az inflációt. Emellett mindez kedvezőtlenül érintené a közszférát is, mert az alapilletmények változatlansága miatt csak tovább szítaná a keresetek közötti feszültségeket.

Ezzel párhuzamosan a hároméves költségvetési irányelvekről folyó parlamenti vitában Szekeres Imre (MSZP) úgy javasolta a minimálbér emelését, hogy ennek összege azonnal emelkedjen 25 000 ezer forintra, s négy év alatt érje el a 45 000 forintot. Akkor a kormánypárti többség elvetette a minimálbér emelését javasoló indítványt.

1999 szeptemberében, a Fidesz parlamenti frakciójának javaslata

¹ Interjú a Vasárnapi Újságban, <http://www.meh.hu/Kormany/Kormanyfo/1999/02/990228.htm>

nyomán a kormány döntött arról, hogy javaslatot tesz a minimálbér „igen jelentős emelésére”, 25 000 forintra a 2000. évre.² Ez az összeg 500 forinttal elmaradt a szakszervezetek által 1999-re kért minimálbértől. Persze, a szakszervezetek a minimálbér emelést tárgyaló decemberi érdekegyeztető fórumra nem az 1999-i kérésükkel érkeztek, hanem már a 27 000 forintra való emelést követelték. A munkáltatók eredetileg 24 500 forintos minimálbért javasoltak, de a szakszervezetekkel való kétoldalú tárgyalás után kiegyeztek, hogy közösen 25 500 Ft minimálbérre tettek javaslatot a kormánynak. A kormány azonban kitarthatott a 25 000 Ft emelés mellett, és az 500 forinttal magasabb ajánlatot elutasította. A szakszervezetek és a munkáltatók egyaránt felháborítónak tartották, hogy a kormány nem veszi figyelembe a véleményüket. A munkáltatók szóvivője szerint a kormány meggátolta az érdekeltek megállapodását, amire az elmúlt tíz évben nem volt még példa. Az eddigi gyakorlat szerint ugyanis a szakszervezetek és a munkáltatók megállapodását – ha az nem sértette a gazdasági egyensúlyt – a kormány eddig elfogadta. A pénzügyminiszter azzal védte a kormány álláspontját, hogy ez az az összeg, amely „még az elviselhetőség határán belül van. Könnyű és népszerű is magas számokat mondani a minimálbérről, csak az a problémája, hogy ha nagyon gyorsan emeljük a minimálbért, az drágává teszi a munkaerőköltséget Magyarországon, és esetleg a befektetők más országokba fogják elvinni a befektetéseiket, és akkor nem több munkahelye lesz a minimálbérből élőknek vagy jobb jövedelme, hanem kevesebb munkahelye lesz és kevesebb jövedelme, mert nem minimálbérből fognak élni. Másrészt pedig nő az elkerülési hajlam, tehát minél többet kell hivatalosan fizetni, annál nagyobb az ösztönzés arra, hogy a szürkegazdaságon vagy a feketegazdaságon keresztül elkerüljék ezt a minimálbért.”³ Végül csak a szakszervezetek és a munkáltatók erőteljes fellépése nyomán, hosszan elhúzódó vita után egyezett bele a kormány a 25 500 forintos minimálbérbe.

Alig pár hónappal később, az április 2-i pótválasztásokon elég rosszul szerepeltek a kormánypárti jelöltek. A perdöntő második forduló előestéjén a pénzügyminiszter bejelentette, hogy a kormány 2001-ben 40 000 forintra kívánja emelni a minimálbért. A kancelláriaminiszter még rá is licitált, s kijelentette, hogy a kormány 2002-re 51 000 forintra kívánja emelni a minimálbért.

A pénzügyminiszter bejelentése mindenkit váratlanul ért. Még Mádi László (Fidesz), a Parlament Költségvetési Bizottságának elnöke is kétségeit fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy szükséges-e a minimálbér infláción felüli emelése, mert ha a minimálbér túlzottan emelkedik, akkor előfordulhat, hogy elvesz az a remélt pozitívum, amit a tb-járadékok csökkentésével a munkahelyek teremtése terén a Fidesz szeretne elérni. Ezért szükségesnek tartotta megvizsgálni, hogy mi-

² A kormány 1999. szeptember 14-i ülését követő sajtótájékoztató, <http://www.meh.hu/ULES/1999/09/990914st.htm>

³ A kormány 1999. december 14-i ülését követő sajtótájékoztató, <http://www.meh.hu/ULES/1999/12/991214st.htm>

TANULMÁNY

ként hat a minimálbér emelése a munkanélküliségre és a feketemunkára. A gazdasági miniszter, aki felelős az érdekegyeztető tárgyalásokon a minimálbér emelésére vonatkozó kormányzati tárgyalási pozíciók kidolgozásáért, óvatosan elismerte, hogy megvalósítható a tervezett minimálbér-emelés, de azért hozzátette, hogy döntés előtt meg kell vizsgálni, vajon a túlzottan magas minimálbér nem fogja-e a fekete gazdaság növekedését előidézni. A Gazdasági Minisztérium érdekegyeztetésért felelős helyettes államtitkára szintén óvatosan kikerülte az egyértelmű állásfoglalást az emelés mellett, s úgy foglalt állást, hogy a minimálbér megállapítása során figyelmet kell fordítani a foglalkoztatás, az infláció és a kereseti arányok alakulására. Bánk Attila, az FKGP frakcióvezetője ugyan azonnal támogatásáról biztosította a javaslatot, de Csúcs László frakcióvezető-helyettes szerint a frakció gazdasági munkacsoportját meglepetésként érte a minimálbér emelésére tett javaslat. Font Sándor, az MDF frakcióvezető-helyettese pedig kifejezetten bírálta a javaslatot, mert a mezőgazdaság feltehetően nem bírná el a 40 000 forintos minimálbért. Miután a kormány a saját ellenzékénél is radikálisabb minimálbér-emelésre tett javaslatot, az MSZP nevében megszólaló Szekeres Imrének csak arra futotta, hogy a kormány helyett ő vállalta fel a vállalkozók védelmét, hivatkozva arra, hogy ő csak a minimálbér négy év alatti lépcsőzetes emelésére tett javaslatot, annak érdekében, hogy a munkaadók ki tudják gazdálkodni a felemelt minimálbért, amely elsősorban a textiliparban, a mezőgazdaságban és a kiskereskedelem területén működő vállalkozásokra tesz nehéz terhet.⁴ Az SZDSZ más stratégiát választott: tovább emelte a licitet. Annak érdekében, hogy a magyar közszférában dolgozó pedagógusok, orvosok, diplomás köztisztviselők is méltó béreket kapjanak, javasolta a diplomás minimálbér bevezetését, amely a nem-diplomás minimálbér kétszerese lenne. Ennek hiányában a minimálbér-emelés leértékeli a tudást azzal, hogy minimálisra csökkenti a bérkülönbséget a diplomás és a szakképzetlen alkalmazottak között.⁵

A bejelentés a szakszervezeteket is váratlanul érte. Hiszen eddig ők mindig egy évre előre jártak a kormány előtt: amit 1999-ben követeltek, az 2000-ben vált valósággá, amit 2000-ben követeltek, azt várták 2001-re. S még ezért az egy évnnyi túlkövetelésért is rendszeresen bírálták őket: hogy nincsenek tekintettel az inflációra, a gazdaság versenyképességére, a foglalkoztatottságra. Most a kormány 2001-re szóló javaslata az volt, amit ők 2005-ben próbáltak volna meg elérni. Az MSZOSZ-nek az első pillanatban az jutott eszébe, hogy az ilyen nagy mértékű minimálbér irreális, a kisvállalkozások jelentős része erre nem lesz képes emelést követni, s ez a munkanélküliség emelkedését fogja okozni.⁶ Az MSZOSZ elnöke szerint komolytalanná

4 Molnár Patrícia: Kormányzati bérynyomások, *HVG.*, 2000/16. 2000. április 22, 121–125. o.

5 http://www.szdsz.hu/aktualis_kozlemenyek_291.html

6 *Népszabadság*, 2000. 04. 07.

vált a kormány magatartása minimálbér-ügyben. Szerinte a kormány tervezete, amely egy jól időzített PR-fogás, a nagyon sanyarú helyzetben levő emberek becsapása.⁷ Több szakszervezet azért is ellenzi a minimálbér növelését, mert azokban a szektorokban – mint például a textil- és ruházati iparban –, ahol alacsonyok a munkabérek, és ahol nehéz helyzetben van az egész iparág, jelentős elbocsátások várhatók. Ezért a vállalkozások helyzetét könnyítő járulékcsökkentésért szálltak síkra.⁸ Mások a keletkező bérfeszültségre mutattak rá. A közalkalmazottak és köztisztviselők többségét képviselő Szakszervezetek Együttműködési Fórumának vezetője csak úgy tartotta elfogadhatónak a minimálbér-emelést, ha egyidejűleg arányosan emelik a minimálbér fölött kereső állami alkalmazottak bérét is.⁹

Még nagyobb volt a munkáltatói szervezetek megrökönyödése. Hiszen eddig a kormány mindig az ő pártjukat fogta, s alacsonyabb bért ajánlott, mint amit a szakszervezetek szerettek volna elérni. Sőt, mint láttuk a 2000. évre vonatkozó ajánlás során még a munkáltatók és a szakszervezetek által elért kompromisszumos megállapodásnál is alacsonyabb minimálbért kívánt meghatározni az infláció leszorítása érdekében. A munkaadók megszólaló képviselői elsősorban a minimálbér ugrásszerű emelésének várható negatív következményeiről beszéltek. A legnagyobb munkáltatói szövetség, az MGYOSZ társelnöke szerint a minimálbér-emelés teljesen el fogja torzítani a bérstruktúrát, mert az alacsony képzettségűek fizetése a diplomás közalkalmazotkéhoz közelíthet. Az MGYOSZ másik képviselője arra hívta fel a figyelmet, hogy azokban a szektorban, ahol 40 000 Ft körüli az átlagbér (mint például a könnyűiparban, a mezőgazdaságban, a kiskereskedelemben), ott a minimálbér-emelésnek beláthatatlanok lesznek a következményei. Ráadásul a hirtelen béremelkedés hullám eljeshet a külföldi befektetőket, ami viszont a munkanélküliség csökkenését állíthatja le. A megnövekedő keresetek pedig inflációs nyomást okozhatnak, miközben nőne a fekete gazdaság aránya.¹⁰ Az MGYOSZ közgazdasági igazgatónője elismerte, hogy Magyarországon a minimális bérek mind a megélhetés költségeihez, mind az átlagbérhez viszonyítva alacsonyok, és ezért emelésük aligha kikerülhető, EU csatlakozási feltétel. Ugyanakkor sajnálatos ténynek tartja, hogy Magyarország versenyképessége, tőkevonzó ereje még az alacsony bérköltségre is épül. Ezért a minimálbérek emelését csak a gazdaság egészének a szerkezeti, termelékenységi, műszaki fejlettségi szintje felzárkózási folyamatán belül, csak annak részeként lehet értékelni és megvalósítani. Ennek folyamata körülbelül 25 évet vesz igénybe. Szerinte amennyiben a kormányzat a minimáljövedelmek helyzetének gyors javítását határozza el, az több úton is elérhető, nemcsak a minimálbér drasztikus emelésével. Járható út lenne a minimálbérek 1999-ig érvényben

⁷ *Népszabadság*, 2000. 04. 18.

⁸ *Üzleti7*, 20. szám, <http://www.bkik.hu/new%20web/uzleti7/mini0526.htm>

⁹ *Magyar Hírlap*, 2000. 04. 13.

¹⁰ *Figyelő*, 2000. 04. 13–19. 11. o.

volt gyakorlati adómentességének visszaállítása, meg lehetne szüntetni a minimálbéreket a legnagyobb mértékben sújtó fix összegű egészségügyi hozzájárulás intézményét, vagy az alacsony keresetek után fizetendő közterhek csökkentésével viszonylag olcsóbbá lehetne tenni a minimálbéren való foglalkoztatást.¹¹ A mezőgazdasági szövetkezetek érdekeit képviselő MOSZ elnöke szerint a mezőgazdaságban dolgozók 40 százaléka 40 000 forintnál kevesebbet keres, ami azt jelenti, hogy ilyen emelés mellett a jelenleg 40 ezer forint fölötti fizetések befagynának, ha nem éppen csökkennének. Emellett az is előfordulhat, hogy a mezőgazdasági munkaadók, miután a többlet bérteher kitermelésére esélyük sincs, kénytelenek lennének elbocsátani a munkavállalókat, az önfoglalkoztató egyéni vállalkozók és a főfoglalkozású őstermelők pedig a fekete gazdaságba szorulnának vissza, és ezzel kizáródnának a társadalombiztosítás rendszeréből.¹²

Az Általános Fogyasztási Szövetkezetek Országos Szövetségének képviselője szerint ha a javasolt mértékben emelik a minimálbért, akkor a munkaadók részéről teljesen logikus lépés lesz a legkisebb keresetű, szakképzetlen alkalmazottak elbocsátása vagy vállalkozói szférába kényszerítése.¹³ A Kereskedők és Vendéglátók Országos Érdekképviselői Szövetsége (KISOSZ) főtitkára szerint a szakértői becslések alapján a csaknem 800 000 minimálbéren bejelentett munkavállaló egynegyede az adóeltitkolás miatt minimálbért, háromnegyedüknél viszont ez valós jövedelmet jelent. A többségnek tehát szembe kell néznie azzal a gonddal, hogy a KISOSZ számításai szerint 43 százalékkal növekednek a járulékok, a személyi jövedelemadó teher 61 százalékkal, és az alkalmazottak miatti teher pedig 32 százalékkal. Az emelkedés olyan aránytalanul sújtja az érintett egyéni vállalkozókat, hogy ez ellentétben áll a kormányzat kis- és középvállalkozókat támogató politikájával, illúzióvá teszi a meghirdetett inflációcsökkentő gazdaságpolitikát, és jelentős visszaesést okoz a foglalkoztatásban.¹⁴ A megszólaló vállalati szakemberek is arra figyelmeztettek, hogy a kormány által javasolt minimálbér-emelés következményei tragikusak lehetnek. A Zalaegerszegi Color Ruházati és Kereskedelmi Kft. pénzügyi igazgatója kijelentette, hogy nem fogják tudni állni az emelés költségeit. A CBA Kereskedelmi Kft. marketing-igazgatója szerint a minimálbér-emelés következtében legalább 5 százalékkal kell emelniük az árakat. Az Electrolux Lehel szövegíróje arra hívta fel a figyelmet, hogy őket ugyan nem érinti az emelés, de beszállítóiknak emelniük kell áraikat, ami viszont az Electrolux versenyképességét is érinti.¹⁵ „Istentelen nagy problémát okozna a cégünknek ... hogy a 200 dolgozó felét el kellene bocsátani” – nyilatkozta a kalocsai Rubin Ruha-

11 Az MGYOSZ a minimálbérrel, <http://www.mgyosz.hu/Menu5/agyoszrol.htm>

12 Molnár Patrícia: Kormányzati bérnyomások, *HVG*, 2000/16. 2000. április 22., 121–125. o.

13 *Magyar Hírlap*, 2000. 04. 13.

14 *Üzleti7*, 20. szám, <http://www.bkik.hu/new%20web/uzleti7/mini0526.htm>

15 Denis Mohorovice: Govt's minimum wage plan irks employers, *Budapest Business Journal*, April 24, 2000.

ipari Kft. igazgatója. A Magyar Vas- és Acélipari Egyesülés közgazdasági igazgatóhelyettese szerint „a tervezett emelés az acéliparban ugyan nem okozna katasztrófát, de a speciális bérrendszer miatt komoly áthúzódo hatások és regionális problémák keletkeznének”. Az ágazati középszintű kollektív szerződés ugyanis a hivatalos minimálbér alapján számolja ki az ajánlott béreket, amelyet 28,5 ezer forintban állapított meg az ágazati kollektív szerződés. Ráadásul az ágazaton belül az egyes cégeket hátrányosan érintené az emelés, különösen az északkelet-magyarországi régióban (Miskolc, Salgótarján), ahol csupán 50–55 ezer forint az átlagkereset. Ugyanakkor olyan munkáltatók is megszólaltak, akik nem tartották gondnak a minimálbér emelését. A Globus elnöke szerint „bátor, de nem helytelen elképzelés” a minimálbér-emelés, mert aki szegény, nem tud a munkájára koncentrálni. Emellett az Unióba sem lehet besétálni a mai, alacsony fizetésekkel. Magasabb termelékenységi pályára kellene átállniuk a magyar cégeknek, így meg tudnák fizetni az „európaibb” béreket. Hasonlóképpen nyilatkozott a Henkel magyarországi leányvállalatának elnök-vezérigazgatója, akinek cégénél minden állandó alkalmazott többet keres 40 ezer forintnál. Azt azonban ő is elismerte, hogy nem minden vállalkozás lenne képes azonnal ennyit fizetni.¹⁶

A kormány javaslatának célszerűségét megkérdőjelezte a sajtóban megszólaló szakértők nagy része is. Csaba László végiggondolatlanak és szavahihetőséget rombolónak tartja a minimálbérek 60–100 százalékos emeléséről szóló bejelentést, amire közismerten a háttérszámítások elvégzése előtt került sor. „Itt sem arról van szó, hogy az ilyen »nagyvonalúság« valóban megalapozható volna, hanem arról, hogy az efféle számok bevetése béremelési pszichózist vált ki. Vagyis megnő az esélye, hogy azokon a területeken – például oktatás, egészségügy, agrárium –, ahol a nagyvonalúság fedezete csak a tömeges elbocsátás lehetne, jelentős társadalmi feszültség alakul ki, az infláció csökkenése pedig lelassul.”¹⁷ Petschnig Mária Zita a minimálbér-emelésről szóló bejelentést Horn Gyula ingyenes Malév-utazási ígéretéhez hasonlította, s a korai választási kampány kezdésnek tulajdonította.¹⁸ Egy másik cikkében arról írt, hogy a nyugat-európai és magyar minimálbér-színvonal közötti különbséget rövid idő alatt nem lehet eltüntetni. A minimálbér tervezett emelése túl van azon a mértéken, amelyet még törésmentesen befogadhat a gazdaság. A jövedelemelosztás nagymértékű átrendeződése úgy történne meg, hogy közben nőne a munkanélküliség, a gazdaság potenciális növekedési bázisa pedig csökkenne. Gyaníthatóan a kis- és középvállalkozások járnának a legrosszabbul, ám a bér-bér és bér-ár spirál felerősödésén keresztül mindenki károsulna. Mindez tökéletesen ellentétes a kormányprogramnak az infláció leszorítása, a foglalkoztatás növelése, valamint a

¹⁶ Bálint Viktor–Veres Ibolya: Minimálbér-emelés: fekete-fehér, igen-nem, *HVG*, 2000. 05. 25.

¹⁷ Csaba László: Komolyra fordult, *Népszava*, 2000. 04. 20.

¹⁸ *Magyar Hírlap*, 2000. 04. 15.

kis- és középvállalkozások támogatása melletti elkötelezettségével.¹⁹ Tóth István György (TÁRKI) elemzése szerint a minimálbér ilyen arányú emelése nyomán az alacsony képzettségű munkavállalók még nehezebben fognak munkát kapni, s még könnyebben utcára kerülnek. Köllő János szerint a minimálbér-emelés hatása vélhetően eltérő lesz ágazatonként.²⁰

Oláh Gábor a Világgazdaságban a minimálbér-emelés pozitív oldalára helyezte a hangsúlyt. Becsülendőnek tartja, hogy a kormány gondol a keveset keresőkre és a gazdasági növekedés eredményeként képződő többletforrás egy részét a garantált bérrendszerre fordítja. Ugyanakkor még ő is felhívta a figyelmet arra, hogy az igazán leszakadók, a munkanélküliek kilátásai nem lesznek kedvezőbbek a minimálbér-emeléssel. Emellett kétséges a kis- és középvállalkozások reakciója is. Csak remélni tudta, hogy a 40 ezres minimálbérré nem a fekete foglalkoztatás erősödésével reagál a magánszféra.²¹ Németh György szerint a minimálbér tervezett emelése miatt nem kell félni sem versenyképességünk csökkenésétől, sem béroldali inflációtól, annál inkább várható a foglalkoztatottság csökkentése és a foglalkoztatási trükkök megszorodása.²² Kőrösi Gábor, az MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpontjának egy munkatársa szerint a minimálbér 57 százalékos emelése sokszorosan meghaladja azt a mértéket, amelyről tapasztalatokkal rendelkeznek, és reális esélye van a bér-ár spirálnak. A Kopint-Datorg Rt. elemzőcsoportja szerint szükség lenne a minimálbér emelésére, de ezt fokozatosan és az adózáson keresztül kellene megoldani. Szerintük a javasolt emelés ugrás a gödörbe, s hosszabb távon mindenkinek károkat okozhat, mert a bérrendszer kicsúszhat a gazdaságpolitikai kontroll alól, és jelentős elmozdulásokat okozhat a foglalkoztatottságban, előidézve a minimálbéren élő, legkiszolgáltatottabb rétegek tömeges elbocsátását, a szürke- és a fekete-gazdaság elburjánzását, a számla ellenében, illetve a látszólag rész-munkaidőben foglalkoztatottak számának növekedését.²³ A Citibank elemzője szerint a piac inflációs várakozása sokkal rosszabb, mint amilyen az év elején volt, mert a kormány minimálbérrel kapcsolatos álláspontja többek között a nagyobb nominális keresetnövekedést valószínűsíti.²⁴

A kormány sem volt rest az álláspontját védeni. A miniszterelnök április 12-én a Kossuth rádió Reggeli Krónika című műsorában a javaslatot azzal indokolta, hogy a minimálbér alacsonyabb, mint a létminimum. Ezért a minimálbért kereső családok esetében nem éri el a jövedelem a létminimumnak a mértékét, miközben százezrek élnek

19 Petschnig Mária Zita: A minimálbér üzenete, *Népszabadság*, 2000. 05. 17.

20 *Népszabadság*, 2000. 04. 18.

21 Oláh Gábor: Garantált egyenlőtlenségek, *Világgazdaság*, 2000. 04. 12.

22 Németh György: Bércsavar, *Népszabadság*, 2000. 05. 03.

23 Molnár Patrícia: Cirkusz maximusz: Minimálbér-tárgyalások, *HVG*, 2000/42. szám, 2000. október 21.

24 *Világgazdaság*, 2000. 10. 25.

a minimálbér szintjén. A kormány elsősorban őket tartotta szem előtt a minimálbér-emeléskor tett javaslat megfogalmazásakor. A miniszterelnök sajnálkozva említette meg, hogy ha „a világon bárhol felvetették volna, vagy felvetnék azt, hogy a minimálbért radikálisan növelni kell, az ország nagy része azonnal azt mondaná, hogy végre megyünk előre, nagyon helyes, ha a szegények valamivel többet tudnak keresni, hiszen nem egy óriási összegekről van szó, hanem arról, hogy egy ember havonta legalább 40 ezer forintot hivatalosan kereshessen. A mai árviszonyok mellett, a mai életfenn-tartási költségek mellett ez a 40 ezer forint igazán nem mondható magas keresetnek.”²⁵ A Pénzügyminisztérium államtitkára elismerte, hogy a kis- és középvállalkozások számára nagy nehézséget okoz a minimálbér emelése, de szerinte a termelékenység és a hatékonyság javulásával kigazdálkodható a béremelkedés költsége.²⁶ Egy másik nyilatkozatában azzal indokolta a minimálbér-emelés szükségességét, hogy ösztönözze a munkanélkülieket a munkavállalásra.²⁷ A pénzügyminiszter egy vele készült interjúban azzal hártotta el a minimálbér-emeléssel kapcsolatos aggodalmakat, hogy bár a minimálbér ellen szóló érvek egy része valóban megalapozott, más részük azonban felnagyított. Az utóbbi két év alatt is jelentősen nőtt a minimálbér, mégis csökkent a feketegazdaság és nőtt a foglalkoztatottak száma. Elismerte, hogy a minimálbér emelése mesterségesen felfelé nyomja az alsó keresetűek béreit, ami bérfeszültséget okoz, de ez egészséges bérfeszültség és a fogyasztásnövekedésre is hat, ami része a gazdaságpolitikának. Az így keletkező bérfeszültség néhány éven belül leküzdhető.²⁸ Egy másik interjúban cáfolta, hogy a minimálbér emelése 1,5 százalékos inflációnövekedést eredményezne. Szerinte ugyanis csak akkor következne be, ha az összes többi bér arányosan feljebb tolódná. Valójában a magánszektor egy részében pedig a minimálbér-emelés nem jelent ténylegesen jövedelememelkedést, hanem csak a gazdaság kifehérítését. Újból megismételte, hogy alaptalanok azok az aggodalmak, amelyek szerint emiatt munkahelyek fognak megszűnni, vagy kevesebb vállalkozó jelenti be magát. Szerinte a minimálbér-emelésnek az az értelme, hogy csökkenjenek a szélsőséges jövedelmű differenciák, mert az elmúlt években kialakult jövedelemkülönbségek túlzottak, és a mai 25 500 forintos minimálbér irreálisan alacsony.²⁹ A Gazdasági Minisztérium helyettes államtitkára szerint a nagy szervezeteknél nem fog gondot okozni a minimálbér emelése, a mezőgazdaságban, a textilágazatban azonban foglalkoztatási gondokhoz vezethet, bár vannak olyan munkahelyek, amelyeknél a minimálbér emeléséhez szükséges forrás adott, viszont ezidáig részben legalísan, részben feketén fizették a dolgozókat. A minimálbér emelésével pedig

25 http://www.meh.hu/Kormany/Kormanyfo/2000/04/000412_2.htm

26 *Népszabadság*, 2000. 04. 18.

27 *Magyar Nemzet*, 2000. 04. 19.

28 Egyszerre két év költségvetése készül el. Interjú Járai Zsigmonddal, *Népszabadság*, 2000. 05. 11.

29 Interjú Járai Zsigmonddal, *Magyar Hírlap*, 2000. 05. 11.

legális keretek közé lehetne terelni ezeket a kifizetéseket.³⁰ Orbán Viktor tágabb keretbe helyezve a minimálbér-emelést, kijelentette, hogy Magyarországon egy új gazdaságpolitikai modell formálódik.³¹

A munkáltatói oldal elleni fellépést a miniszterelnök tovább erősítette az Országos Munkaügyi Tanácson tartott beszédében, ahol kijelentette, hogy ő nem a Magyar Köztársaság Rt. elnöke, következésképpen nem kizárólagosan vállalkozói érdekeket képvisel. A szociális igazságosság nevében érvelve a minimálbér-emelés érdekében kifejtette, hogy „miközben 1996-ban a tőkejövedelmek reálértéke 40 százalékkal nőtt, a munkajövedelmeké 20 százalékkal csökkent. Mára a gazdaság állapota lehetővé, az eddigi igazságtalanságok pedig szükségessé tesznek némi kiigazítást”³².

A TÁRKI felmérése szerint a lakosság 81 százaléka egyetértett a kormány javaslatával a minimálbér emelésével kapcsolatban 2000 májusában.³³ De a munkáltatói oldal ellenkezése nem csökkent az idő múlásával. A HVG szerint sok kis- és középvállalkozás már most a létszámleépítésen töri a fejét, mivel valószínűleg képtelen lesz kiiznázni a 40 ezer forintos minimálbér esetén 18 360 forintra duzzadó munkáltatói közterheket, ami mintegy 37 százaléknyi többletköltséget jelent, a jelenlegi 25 500 forint után fizetendő 13 437 forinthez képest. Egy gépészeti vállalkozás tulajdonosa szerint ha bevezetik a minimálbért, akkor akár be is csukhatja a boltot. Hasonló cipőben jár egy hatvan főt foglalkoztató, Monor környéki szövetkezet is, ahol minden egyes ember pénzét 57 százalékkal kellene feltornászni, s ez az érvágás a szövetkezet halálát jelentheti. A kalocsai Rubin Ruházati Kft. szakszervezeti titkára szerint a munkavállalók korábbi lelkesedése tűnőben van. Az adó miatt ugyanis szinte semmi nem változik. A 27 helyett 30 ezer forintot kapnak a zsebükbe. Tovább hűtötte a kedélyeket, hogy világossá vált: az intézkedés folytán többen az utcára kerülhetnek. Egy szakszervezeti tisztségviselő szerint egy most 40 ezer forintot kereső „élmunkás”-nak nagyon fogja szúrni szemét, hogy ő mindössze 43–44 ezer forintot kap, míg az eddig 25–26 ezer forintért foglalkoztatott „lógós” 40 ezer forintot „kaszál”. A Mezőgazdasági és Erdészeti Dolgozók Szakszervezetének főtítkára szerint a megugró bérköltségek nyomán felkészítő teljesítési normák miatt a munkaidő nyolcra akár 10–14 órára is felduzzadhat. Továbbá látványosan megnőhet a részmunkaidőben foglalkoztatottak száma, ami valójában azt jelenti, hogy a munkavállaló ugyanazt a nyolcórás munkát végzi el papíron négy-hat óra alatt, és pontosan ugyanannyit fog keresni, mint a 40 ezer forintos minimálbér bevezetése előtt.³⁴

Annak ellenére, hogy a munkahelyi szintű szakszervezeti vezetők

30 *Népszabadság*, 2000. 05. 17.

31 *Népszabadság*, 2000. 05. 19.

32 Molnár Patrícia: Cirkusz maximusz: Minimálbér-tárgyalások, *HVG*, 2000/42. szám, 2000. október 21.

33 http://www.tarki.hu/kozvelemeny-h/velemeny/200005_3.html

34 Nagy B. György: Sokkra mennek, *HVG*, 2000/42. szám, 2000. október 21.

ellenérzéseiknek adtak hangot a minimálbér-emelés kapcsán, az országos szakszervezeti központok stratégiát váltottak. 2000 kora nyarán a várható foglalkoztatási problémák felemlegetése miatt a jobboldal támadások keresztűzébe vonta őket. Joggal gondolhatták, hogy ha a kormánynak semmi sem drága, akkor miért ők lépjenek fel a gazdasági racionalitás érdekében? Az Autonóm Szakszervezetek Szövetsége 46 500 forintos minimálbérrre tettek javaslatot. A SZEF arra tett javaslatot, hogy a közszférában a 40 000 forintos minimálbér ne garantált bér legyen, hanem váljon a bértábla alapbér-tételévé, s ezen túl minden más bér a minimálbér szorzata legyen. A hat szakszervezeti konföderáció végül javasolta, hogy 2002-ben ne a kormány által javasolt 50 000 forintra, hanem 55 000-re emelkedjék a minimálbér. Emellett a munkavállalói érdekképviselők is fenntartották korábbi követelésüket, mely szerint a „bértorlódások” kivédésére kerítsenek sort a többszintű országos bértarifa kialakítására, s a szakmunkások 59 200-at, míg az egyetemi diplomával 116 000 forintot kapjanak, mint legkisebb havi bért.³⁵

Mint az várható volt, a munkáltatói oldal ellenállása miatt az Országos Munkaügyi Tanácsban, 2000 októberében nem sikerült megállapodni a 2001. évi minimálbér összegében. A fizető oldalon ülő munkaadók képviselője azt hangsúlyozta, hogy a minimálbér nemcsak szociális, hanem piaci kategória is. Felhívta a figyelmet arra is, hogy az állam az adók és járulékok révén hatalmas hasznot húzna a legkisebb bér drasztikus emeléséből, miközben a gazdaság fontos szektorai tönkre mehetnek.³⁶ Válaszképpen egy képviselő a Zárszámadási törvényhez beadott, a Munka Törvénykönyvét módosító indítványa nyomán a parlament a kormány hatáskörébe utalta a minimálbér megállapításának jogát, ha az OMT nem tud dűlőre jutni a kérdésben. Úgy tűnik, nincs erő, ami megakadályozhatja a kormányt a minimálbér 57 százalékos emelésében. Esetleg még az ellentételezés mértékéről alkudozhatnak a munkáltatók az Országos Munkaügyi Tanácsban, de a minimálbér-emelés mértékéről nem.

Vajon kinek van igaza? A kormánynak, vagy a versenyképességért, a foglalkoztatottságért, a kis- és középvállalkozásokért, az infláció elszaladásáért aggódó munkáltatóknak, szakszervezeteknek, szakértőknek? S a kormánynak melyik álláspontja képviselében van igaza? Annak a még 1999 februárjában vallott álláspontnak a képviselében-e, amely elveti a minimálbér 36 000-re emelését a gazdasági racionalitás nevében, vagy abban az érvelésben, amely egy év múlva 40 000 forintot javasol a gazdasági racionalitás nevében? Esetleg abban a még 1999 februárjában vallott érvelésben, mely szerint a kormány a munkáltatók pártjára állt a minimálbérrnek csupán a 22 500 forintra emelésével, a szakszervezetekkel szemben a versenyképesség,

³⁵ Molnár Patrícia: Cirkusz maximusz: Minimálbér-tárgyalások, *HVG*, 2000/42. szám, 2000. október 21.

³⁶ Molnár Patrícia: Cirkusz maximusz: Minimálbér-tárgyalások, *HVG*, 2000/42. szám, 2000. október 21.

a foglalkoztatottság, a kis- és középvállalkozások védelmében; vagy abban a 2000 áprilisa után kialakított érvelésében, mely szerint a vállalkozók már amúgy is túl gazdagok, s képesek lesznek az 57 százalékos minimálbér-emelést kifizetni? Netán az az 1999. májusi álláspont az érvényes, amely szerint azért nem volt megengedhető a minimálbér emelése 22 500 forintról 25 000 forintra, mert a 22 500 Ft a közsférában az alapilletmények változatlansága miatt tovább szítaná a keresetek közötti feszültségeket, vagy az az álláspont, amely szerint a minimálbérnek 25 500 forintról 40 000 forintra emelése egészséges bérfeszültséget teremt a közsférában? Abban a még 1999 decemberében vallott álláspontnak a képviselője mérvadó, amely az inflációs nyomás elleni védekezés érdekében küzdött a 25 500 forintos minimálbér-emelésben megegyező, szakszervezeti-munkáltatói koalícióval szemben (és ne is beszéljünk a 27 000 forintos, eredeti szakszervezeti követelésről) a 25 000 forintos minimálbérért; vagy inkább az a négy hónappal később kialakított álláspont, amely szerint a minimálbér 40 000 forintra emelése nem lesz hatással az inflációra?

Erre most nem lehet választ adni, de a külföldi példák segíthetnek az eligazodásban. A minimálbér meghatározásának szükségessége az 1929–33-mas világválság nyomán került a közgondolkodás előterébe. A második világháború óta valamilyen fajta bérminimum-szabályozás a legtöbb mai EU tagállam területén folyamatosan érvényesül. A minimálbér hatásának megítélésére általában két mérőszámot szoktak alkalmazni: egyet, amely azt fejezi ki, hogy a munkavállalók hány százalékát érinti a minimálbér, illetve egyet, amely a minimálbérnek az átlagbérhez való viszonyára utal. A legfejlettebb ipari államokat tömörítő OECD tagállamok között az egyik szélsőség az USA, ahol a munkavállalók 5 százalékát érinti a minimálbér, a másik pedig Franciaország, ahol 12 százalékát. Az OECD tagállamokban a minimálbér aránya 35 százalék és 55 százalék között mozog, az átlagbérhez viszonyítva.

A minimálbér-szabályozás általánosnak mondható alkalmazása ellenére maga a minimálbér intézménye a tudományos és politikai viták keresztüzében áll. A tudomány művelői közötti vita főleg arra koncentrál, hogy egyáltalán legyen-e minimálbér, vagy sem. A neokonzervatív közgazdasági gondolkodók szerint a minimálbér léte káros, mert munkanélküliséget okoz, hiszen kizárja azokat a munkaerőpiacról, akik esetleg alacsonyabb fizetés mellett is elvégeznének egy munkát. Mások szerint a megfelelő mértékű minimálbér-emelésnek minimális a negatív foglalkoztatási hatása, ellenben a fluktuáció csökkenése révén hozzájárulhat a vállalati hatékonyság növekedéséhez és a versenyképesség javulásához. A politikusok és gyakorlati szakértők között inkább azon folyik a vita, hogy mennyi legyen az a minimálbér, amely még nem káros a foglalkoztatottságra és a gazdaság versenyképességére. Azok, akik támogatják a minimálbér intézményét, az alábbi érvcsoportokat szokták felhozni álláspontjuk védelmében.

A minimálbér fontos eszköz a béregyenlőtlenségek csökkentésére, s ezen keresztül a minimális szociális biztonság elérésére, az igazságosság érvényesítésére. A minimálbér fontos eszköz a szegénység felszámolásában. A minimálbér fontos eszköz a munkavállalók kiszolgáltatott helyzetének ellensúlyozásában, mert megakadályozza, hogy a munkáltatók visszaéljenek gazdasági fölényükkel a munkaerőpiacon. A minimálbér munkavállalásra ösztönözhet. Ugyanis előfordulhat olyan helyzet, hogy a piacon még elérhető munkabérhez képest magasabb jövedelem érhető el segélyek és szociális támogatások révén, és ezért egyeseknek jobb a segélyeken élni, munkakeresés helyett. S bár mind a négy, előbb felsorolt elemnek van igazságtartalma, számos ponton támadhatóak is. Messze nincs egyezés annak terén, hogy mi a kívánatos vagy éppen az egészségtelen mértékű béregyenlőtlenség, s hol kellene meghúzni a minimálbér színvonalát ahhoz, hogy igazságosabb legyen a bérelosztás. Arról sem lehet elfelejtkezni, hogy a legszegényebbekké gyakran azok válnak, akik vagy azért szorultak ki a munkaerőpiacról, mert munkanélküliek, vagy azért, mert nyugdíjasok, vagy rokkantnyugdíjasok. Az OECD 1988-as számításai szerint a szegény háztartás és az alacsony kereset nem esik egybe, s mindössze az alacsony keresetűeknek 10 százaléka él szegény családban. Talán csak az egykeresős családokra és az egyedülállókra érvényes, hogy direkt összefüggés áll fenn a minimálbér emelése és a szegénység csökkentése között. Ezért a minimálbér emelése csak igen durva eszköz a szegénység csökkentésére, aminek a valós hatását a szegénység csökkentésére csak az adózási és családtámogatási rendszerrel együtt lehet értékelni. A foglalkoztatásra való ösztönzés terén a minimálbér hatása jelentősen függ az alacsony bérűeket sújtó adóelvonástól. Ugyanakkor a minimálbér túl magas színvonalon való meghúzása éppen a kívánt hatás ellenkezőjét idézheti elő: munkahegyek bezárásához vezethet, és ezáltal a munkanélküliség színvonalának emelkedésével járhat. Ahol viszont nincs minimálbér (vagy túl alacsony), ott is a segélyrendszer működése húz meg egy bérküszöböt, amely minimálbérként funkcionál.

A legtöbb kutatás azt mutatja, hogy a világ országaiban bekövetkezett minimálbér-emelések foglalkoztatási hatása kicsi vagy éppen elhanyagolható volt. Az USA-ban az 1990-es évek során végrehajtott minimálbér-emelések hatása minimális volt a foglalkoztatottságra, de a minimálbér-emelések rövid távon okoztak gondokat. 1990-ben, amikor 13 százalékkal emelkedett a minimálbér, az emelést követő félévben 350 000 állás szűnt meg, annak ellenére, hogy az emelést megelőző hat hónapban 800 000 állás született és az 5,3 százalékos munkanélküliségi színvonal felemelkedett 6,5 százalékra. Joggal merül fel a kérdés, vajon mi az oka annak, hogy a minimálbér-emelések általában nem járnak a foglalkoztatottság csökkenésével, vagy csak kis mértékben idéznek elő ilyet? A minimálbér-emelés hatását az alábbi tényezők csökkentik: a minimálbér-emelés hatására az alacsony fize-

tést adó munkáltatók átcsoportosítják a bérszerkezetet annak érdekében, hogy megfeleljenek az új minimálbér-színvonalnak, s csökken a különböző prémiumok, pótlékok mértéke, az utazási támogatás, az étkezési hozzájárulás, a munkaruha-ellátás, s nő a részfoglalkoztatás aránya. A magasabb minimálbérré való átállás miatt az adott cégeknél csökkenhet a fluktuáció mértéke. Egy Angliában végzett kutatás szerint az alacsony bért fizető vállalatok fluktuációs rátája 100 százalékkal magasabb, ami viszont átlagban 20 százalékos költségnövekedést okoz a képzési költségek és az alacsony hatékonyság miatt. Vagyis a magasabb bérszínvonalra való átállás csökkentheti a munkavállalók cserélődését, és ezáltal csökken a vállalatok költsége. A cégek egy része jobb munkaszervezéssel, a munkavégzés ellenőrzésének erősítésével növeli a hatékonyságát, és ezáltal kitermeli a minimálbér-emelés ellentételezését. Egy oklahomai (USA) vizsgálat szerint a minimálbér-emelés nyomán 110 helybeli cég közül 34 gépesítéssel, 24 hatékonyságot növelő átszervezéssel csökkentette a költségeit. Egy 1991-es angol felmérés tanulsága szerint, ha egy adott időpontban bevezették volna a minimálbért, akkor a cégek 46 százaléka tett volna valamilyen hatékonyságjavító lépést. Legtöbbször a munkavégzés ellenőrzését erősítették volna, de a válaszoló cégek egyharmada javította volna a munkaszervezést, és továbbképezte volna a munkavállalóit. Emellett a magasabb bérekkel jobban lehet motiválni a munkavállalókat, és ez hatékonyságjavulást eredményez. Végül a tökéletes piac hiánya miatt egyes iparágakban-régiókban a vállalatok által élvezett monopol pozíció miatt a helybeli cégek a valóságos ár alatt alkalmaztak munkavállalókat, ezért a minimálbér emelése nem érintette a versenyképességüket, csak az extraprofitot korlátozta. Ugyanakkor a vállalatoknak az a képessége, hogy ellensúlyozzák a minimálbér-emelés hatását, korlátozott, s az eddigi vizsgálatok olyan esetekre vonatkoztak, amelyeknél a többé-kevésbé rendszeresen bekövetkező minimálbér-emelések nem jelentettek lökésszerűen nagy minimálbér-emelkedést. A nagyon magasán meghúzott minimálbér-színvonalnak, a lökésszerű, hirtelen minimálbér-emelésnek valószínűleg erősebb lehet a negatív hatása, és ez jelentkezhethet a foglalkoztatottság csökkenésében és a fekete-foglalkoztatás növekedésében.

Miközben az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy a minimálbér-emeléseknek viszonylag kicsi vagy éppen elhanyagolható hatása volt a foglalkoztatottság színvonalára, abban is konszenzus látszik kialakulni, hogy a minimálbér-emelésnek jelentősebb hatása van a foglalkoztatottak szerkezetének átcsoportosítására. Ugyanis az alacsonyabb fluktuáció és a termelés intenzitása (hatékonysága) növekedésének ára is van: azok, akik a korábbi, alacsonyabb bérszínvonal mellett még állást találtak, ezentúl nehezen fognak munkát találni. Különösen a fiatalok, a szülés után lévő és munkát kereső nők, a munkanélküliek, az etnikai kisebbségekhez tartozók a legsérülékenyebbek. Úgy tűnik, hogy különösen a fiatal munkakeresők esélyei romlanak

meg a minimálbér-emelés következtében. Minél magasabb egy országban a minimálbér színvonala, annál magasabb az ifjúsági munkanélküliség aránya. Csak a fiatal munkavállalókra alkalmazott alacsonyabb minimálbér-tételek alkalmazása csökkentheti a magas minimálbér-színvonal negatív hatását. Ezt a tételt alátámasztja Spanyolország esete, ahol 1996-ban, amikor eltörölték a fiatalok alacsonyabb minimálbér tételét, a fiatalok helyett a fiatal felnőttek foglalkoztatottsága javult meg. Továbbá hasznos a minimálbér és a munkavégzéshez kapcsolódó szociális juttatások kombinálása a munkaerőpiacra való visszatérés elősegítésében. Ez különösen fontos lehet a családos munkavállalók esetében, és csökkentheti a minimálbér-rendelkezések kikerülésének valószínűségét. A minimálbér-emelés másik következménye lehet a kevésbé képzett munkavállalók kiszorulása a munkaerőpiacról. Ugyanis a szakképzetlen állások bérszínvonala felcsúszik a jobban képzett munkavállalók béreinek színvonalára, s ennek következtében a képzetlen munkavállalók a képzettebb munkavállalók versenyével találják szembe magukat. A munkáltatók viszont a magasabb bérekért megbízhatóbb, kevesebb képzési időt igénylő munkavállalókat keresnek, ezért inkább alkalmaznak képzettebb munkavállalókat is a képzettséget nem igénylő állások betöltésére. Ennek következtében a képzetlen munkavállalók kiszorulnak a munkaerőpiacról.

A kutatási eredmények, a minimálbér alkalmazása körüli ellentmondások azt eredményezték, hogy mai napig nem alakult ki konszenzus a minimálbér helyes mértékéről, abban azonban igen, hogy alkalmazása során óvatosan kell eljárni. A minimálbér olyan, mint a jó bor: kis mértékben orvosság, nagy mértékben inkább mérge. A minimálbér durva eszköz: még ha kicsi is a minimálbér hatása a foglalkoztatottság színvonalára, ebből nem következik az, hogy a legjobb eszköze a szegénység csökkentésének vagy a munkavállalási hajlandóság növelésének. A minimumbér emelése nem ingyenebéd. Éppen azoknak a munkavállalási esélyeit csökkentheti, akikért elvileg alkalmaznák: a lelegelettebb munkakeresőket, a munkaerőpiacra elsőként belépőket, a munkapiacra hosszabb ideig tartó betegségből, a gyermeknevelésből visszatérőket, a munkanélkülieket. Még ha a hatása nem is mérhető pontosan, jelentkezik az árak növekedésében és a profit csökkenésében. A nagyipart általában nem érinti a minimálbér emelése, annál inkább a kisvállalkozásokat és az egyes szektorok vállalatait, illetve átrendezheti egy-egy szektoron belül az erőviszonyokat. Ilyen helyzet alakulhat ki a kiskereskedelem területén, ahol a kisboltokkal szemben nőhet a nagy multinacionális láncok versenyképessége, s a minimálbér bevezetése tovább erősíti az ő pozícióikat, mert a kisboltok képtelenek követni a minimálbér-emelés mértékét.

Érdeemes megismerni a minimálbér újbóli bevezetésének történetét Angliában. Mint ismeretes, a konzervatív kormány, a neokonzervatív közgazdasági elméletnek megfelelően 1992-ben eltörölte az ágazati

minimálbérek rögzítésére hivatott Bérmegállapító Tanácsokat. A hatalomra került Blair-kormány viszont vissza kívánta állítani a minimálbér intézményét. Ezért javaslatot tett egy szakértőkből álló Minimálbér Bizottság felállítására, amely arra volt hivatott, hogy a megfelelő háttér tanulmányok elvégzése után tegyen javaslatot a minimálbér szintjére a kormánynak. A Bizottság több mint egy éves munka, a szakértők, szakszervezetek és munkáltatók meghallgatása, a gyári és munkahelyi felmérések után készítette el ajánlását. Az ajánlás kialakításkor figyelembe vette, hogy a munkáltató oldal 3,20 font minimumórabérre tett ajánlást. Az országos szakszervezeti szövetség, a TUC 4 fontnál valamivel magasabban kívánta meghúzni a minimálbér színvonalát. A Londoni Közgazdasági Egyetem (LSE) számításai szerint ha az 1992-ben érvényben volt minimálbért egyszerűen indexálnák az azóta bekövetkezett inflációhoz, akkor 1999-ben 3,85 fontnak kellene lennie a minimálórabérnek. Más számítás szerint 3,75 font lenne az ideális szám, mert ez segítené a 300 000 alacsony fizetésű munkavállalót, s közben 1,2 millió font adómegettakarítást eredményezne, mert ezzel túljutnának azon a csapdán, amelyben jobban megéri segíyeken élni, mint dolgozni. A bizottság azt is megállapította, hogy a legtöbb iparágban 4 font körüli a minimálbér, de a vendéglátásban, a szállodaiparban és a kiskereskedelemben 3,50 vagy az alatti a legalacsonyabb órabér. A fiatal munkavállalók 40 százaléka 4 font alatt keres óránként, a női munkavállalók 29 százaléka, a fiatal női munkavállalók 46 százaléka keres 3,70 font alatt. Mindezen számítások és javaslatok alapján a Bizottság végül arra tett javaslatot, hogy a minimál órabért 3,60 fontban határozzák meg, a 18–20 éves munkavállalók esetében azonban csak 3,20 font legyen. A 18 év alatti munkavállalókra pedig semmilyen minimálbér-rendelet ne vonatkozzon. A kormány a fiatalok munkavállalók foglalkoztatásának elősegítése érdekében annyiban módosította a Bizottság ajánlását, hogy 3 fontban határozta meg a fiatal munkavállalók minimálbérét, s a korhatárt kitolta 21 évre. Az 1999 áprilisában életbe lépett minimálbér-rendelet a munkavállalók 8 százalékát érintette. Előzetes számítások szerint az emelés következtében a vállalkozások bérterhének 0,6 százalékos, az infláció 0,2 százalékos emelkedését várták. A minimálbér-emelést számos elégedetlenkedő hang kísérte. Sokan – köztük több szakszervezet – 4,78 fontot, az átlagórabér felét szerette volna elérni. A Bizottság elnöke szerint azonban a minimálbér-színvonalnak ez az ugrás-szerű emelkedése azt jelentette volna, hogy a minimálbér-emelés a munkavállalók 28 százalékát érintetheti. Számítása szerint egy ilyen emelésnek négyszer magasabb vállalati bértömeg és hatszor magasabb inflációs áremelkedés lett volna a következménye. A felelőtlen ugrás-szerű emelkedés tehát ahelyett, hogy segítené a munkanélkülieket, tönkretette volna őket, s több mint negyedmillió állás elvesztéséhez vezetett volna. A Bizottság szerint ilyen magas minimálbér-

emelés tönkretette volna a kormánynak a gazdasági megújulást elősegítő szándékú programját is.

Az 1999. évi minimálbér-emelést értékelő Bizottság 2000-ben kiemelte, hogy a minimálbér-emelést megelőző félelmek jórészt megalapozatlanoknak bizonyultak mind a foglalkoztatottságra, mind a versenyképességre, mind pedig az árakra nézve. A foglalkoztatottság csökkenése csak a cégek kis részét érintette, bár a cipő- és ruhaiparban jelentős foglalkoztatottság-csökkenés következett be. A Bizottság álláspontja szerint a kedvező hatások egyik legfontosabb oka a fiatalok munkavállalókra alkalmazott, alacsonyabb bértételek alkalmazása volt.

Azt nem lehet tudni, hogy Magyarországon miként fog reagálni a gazdaság a minimálbér-emelésére. Csak azt lehet látni, hogy drasztikus, az előbbi nemzetközi példánál magasabb és több munkavállalót érintő minimálbér bevezetésére készül a kormány. Az emelkedés mértéke 57 százalék lesz, s a minimálbér bevezetése a PM számításai szerint 745 070 munkavállalót fog érinteni.³⁷ A helyzetet csak az öt főnél több embert foglalkoztató vállalkozásokra vonatkoztatva, a minimálbér 40 ezer forintba emelése 665 700 embert érint, ezen belül a költségvetési szférában mintegy 185 ezret. Vagyis minden negyedik munkavállalót érint: az egészségügyi ellátásban foglalkoztatottak 39,1, a mezőgazdasági dolgozók 40,9, a szállodaiparban és a vendéglátásban foglalkoztatottak 43,3 százalékát, míg a textil-, ruházati iparban, illetve a szociális ellátásban csaknem minden második embert.³⁸

Csak az látható, hogy a kormány nagyon kockázatos vállalkozásba kezdett. A radikális minimálbér-emelés népszerű intézkedés, ami ráadásul kirántotta a talajt a szakszervezetek alól, és megbüntette a munkáltatói szervezeteket, amiért a 2000. évi minimálbér-emelésnél a kormány helyett a szakszervezetekkel paktáltak le. Lehet, hogy hasznos lesz a minimálbér-emelés. Lehet, hogy van olyan erős a gazdasági fellendülés, van annyi tartalék a gazdaságban, van annyi trükk a vállalkozók és munkavállalók tarsolyában, hogy ezt a terhet is elviseljék. Más oldalról: ha a minimálbér-emelés nyomán egyesek ki is szorulnak a munkaerőpiacról, azok jórészt a képzetlenek, a fiatalok, a kisebbséghez tartozó munkavállalók lesznek. Ők pedig egyébként sem szoktak elmenni a választásokon szavazni, nem szervezkednek, nem hallatják a hangjukat. Ők azok, akik nem számítanak a választókért folytatott harcban, de akik védelméről szavalva lehet szavazatokat gyűjteni. De az is lehet, hogy a koncepció nem válik be. Igazuk lesz a vészjósló előrejelzéseknek, és az infláció felgyorsul, a szegények helyzete nem javul, de a kis- és középvállalkozási szektor, a mezőgazdaság, a könnyűipar, a szolgáltató szektor is válságba kerül, s a foglalkoztatottság növekedése megáll. Még sok idő van hátra a választáso-

³⁷ Denis Mohorovice: Govt's minimum wage plan irks employers, *Budapest Business Journal*, April 24, 2000.

³⁸ Molnár Patrícia: Cirkusz maximusz: Minimálbér-tárgyalások, *HVG*, 2000/42. szám, 2000. október 21.

TANULMÁNY

kig. Éppen elég idő arra, hogy az illúziók elhervadjanak, s felhalmozódjanak a kis- és középvállalkozók csalódott érzelmei a kormány választási ígéreteivel kapcsolatban és megérjen a sokszázézes, alulfizetett közalkalmazotti diplomás munkavállalói tábor dühe, hogy annyi év tanulás és munka után csaknem ugyanannyi van a borítékjukban, mint a technikai segédszemélyzetében.

Az Akarat Diadala helyett több polgári mértéktartásra és megfontolásra lenne szükség. Fontos volt a kormány 2000. áprilisi fordulata, mert ráirányította a figyelmet az eddig lekezelt minimálbér kérdésére. Most már nemcsak a szakszervezetek mondják, hogy túl alacsony a minimálbér szintje, hanem politikai konszenzus is kialakult a kormány, a munkáltatók és a szakszervezetek között. Az egyszeri Nagy Ugrás helyett azonban célszerűbbnek tűnt volna egy olyan több elemű, a társadalmi és politikai konszenzust bíró csomagban gondolkodni, amely adócsökkentéssel, adókedvezményekkel, minimálbéremeléssel, a munkához kötődő juttatások növelésével, a kisvállalkozások foglalkozásteremtését támogató rendszerrel egyszerre szolgálja a legalacsonyabb keresetűek jövedelem-növekedését, és munkavállalásra ösztönöz. Csökkenti mind a munkáltatók, mind a munkavállalók érdekeltségét a fekete munkavállalásban, támogatja a kis- és középvállalkozási szektor megerősödését, segíti a fiatalok munkához jutását. Gondolkodni kellene a fiatalok, a gyermekes anyák, a kisebbségek munkavállalásának elősegítésén is. A közszférában az ugrásszerű minimálbéremeléssel járó feszültségek vállalása helyett végre el kéne kezdeni a feszültségek kezelését, a siralmasan alacsony tanári, orvosi, általában diplomás közalkalmazotti fizetések emelését. Megfontolandó az angol példa, ahol az előkészítésből a politika visszavonult, a szakmai munkát a szakemberekre bízta, s csak a javaslat elkészülte után érvényesített politikai szempontokat.